

positie die *Walewein ende Keye* inneemt in het netwerk van de Middelnederlandse Arturromans als gevolg van zijn verbindingen met zowel de *Ferguut* als het Walewein-netwerk. Hogenbirks studie wordt besloten met een Engelse samenvatting.

Hoewel we ons niet aan de indruk kunnen onttrekken dat Hogenbirks lezing en interpretatie van *Walewein ende Keye* sterk gekleurd wordt door haar vooringenomenheid ten aanzien van het personage van Walewein, blijft het haar niet geringe verdienste dat zij deze roman in het brandpunt van de medioneerlandistieke belangstelling heeft weten te plaatsen. Hogenbirks studie is een prikkelende en helder geformuleerde oproep om de tekst te lezen, maar tegelijkertijd maakt haar werk ook duidelijk dat het laatste woord over *Walewein ende Keye* nog niet is gesproken.

Katty De Bundel

Jodocus van Lodenstein: *Uyt-spanningen. Behelsende eenige stigtelyke liederen en andere gedigten / Uitgegeven naar de editie 1676 met inleiding en toelichting door L. Strengholt e.a.* Utrecht: De Banier, 2005. – 664 p. ISBN 90-336-0584-8 Prijs niet opgegeven

In 1676 bracht de Utrechtse predikant Jodocus van Lodenstein zijn verzamelde gedichten en liederen in het licht onder de titel *Uyt-spanningen. Behelsende eenige stigtelyke liederen en andere gedigten*. In die omvangrijke, drielidige bundel stond alles wat hij in de stille uren na zijn preek op zondagen aan het papier had toevertrouwd. Het was niet zijn eerste publicatie. Eerder al had hij zich in een aantal proza-pamfletten over een aantal actuele kwesties uitgesproken: het verval van de Nederlandse zeden en het gereformeerde geloof en de discussie in diezelfde kerk rond de zondagviering. Ook was een van zijn liederen, *Den medicijn-meester Duc d'Alve*, al in 1660 als afzonderlijke publicatie verschenen. In dat lied memoreert Lodenstein het optreden van Alva, dat door hem gekenschetst wordt als een door God bepaalde straf voor de losbandigheid van het Nederlandse volk. En zoals dat volk in de zestiende eeuw door de komst van Alva gestraft werd, zo wacht het ook in de zeventiende eeuw straf voor bandeloosheid en zedeloosheid.

De boodschap van dit lied is een deel van het verhaal dat Lodenstein met de *Uyt-spanningen* te vertellen had. Het is ook het deel van het verhaal dat door de editeurs van deze uitgave in het

nawoord en de annotatie bij de liederen het sterkst benadrukt wordt. Die editeurs, afkomstig uit de SSNR (Stichting Studie der Nadere Reformatie), hebben zich na het overlijden van Leen Strengholt in 1989 tot taak gesteld diens werk af te maken, nadat al in 1988 samenwerking tot stand was gekomen tussen beide partijen. In 2005 kon het resultaat van die gezamenlijke inspanningen worden gepresenteerd. Zeer uitvoerige annotatie, uitgebreide literatuurverwijzingen, moderne muzieknotatie, enkele registers en een kort nawoord vergezellen de teksten van Lodenstein in deze editie. De toch al omvangrijke *Uyt-spanningen* is zo uitgegroeid tot een boek van 664 pagina's, en is in gedegenheid en precisie geworden wat Strengholt voor ogen zal hebben gestaan.

Strengholt had het plan opgevat een wetenschappelijke editie van Lodensteins bundel te maken toen hij op de *Uyt-spanningen* stuitte in het kader van een breder onderzoek naar sporen van de Nadere Reformatie in de Nederlandse zeventiende-eeuwse poëzie. In dat onderzoek was één van Strengholts onderzoeksvragen gericht op het bepalen van het verband tussen poëzie geschreven binnen en buiten de kring van Nadere Reformatoren. Welke overeenkomsten en verschillen bestonden er tussen het dichtwerk van enerzijds bijvoorbeeld Lodenstein, Witsius en Sluiter en anderzijds Vondel, Hoof en Huygens? Die invalshoek is door de editeurs die Strengholts werk hebben voortgezet niet zo nadrukkelijk bepalend geweest. Gevolg daarvan is dat vooral de Nadere Reformatie-zijde van de *Uyt-spanningen* wordt belicht in de editie die nu is verschenen.

Nu was Lodenstein deels ook de zedenpreker en volksoepvoeder die de editeurs van hem maken. Er staan in de *Uyt-spanningen* veel gedichten en liederen met dezelfde boodschap als *Den medicijn-meester Duc d'Alve*. Ontstaan in een tijd waarin de Republiek van alle kanten belaagd werd, en de gouden jaren langzaam hun glans verloren, constateert Lodenstein met regelmaat dat Gods volk het onheil zelf over zich af heeft geroepen. Als predikant had Lodenstein daarbij oog voor zowel het institutionele verval van de gereformeerde kerk, als ook voor de laksheid waarmee veel gelovigen zich door het leven bewogen. Met zijn liedbundel hoopte hij het tij te keren. Gelovigen zouden, in kleine gezelschappen, buiten de kerkuren, samen moeten komen om door het zingen van zijn liederen hun vroomheid te verdiepen en zich te bezinnen op hun zonden. Naast berelend is de *Uyt-spanningen* ook meditatief van aard. Kleine voorvallen en gebeurtenissen in zijn eigen leven verwerkte

Lodenstein tot bespiegelingen over het geloofsleven. De keuze voor het dichten van liederen werd bepaald door zijn publiek. Ook de analfabeten onder de gelovigen konden meezingen met de samenhang, en door na het zingen na te praten over de teksten kon iedereen profiteren van persoonlijke ervaringen en inzichten.

Naast die serieuze boodschap had Lodenstein met de *Uyt-spanningen* echter ook het doel zijn publiek te vermaken. Zoals het dichten van de teksten voor hem ontspanning was geweest na het preken, zo zou het zingen en lezen in de bundel ontspannend moeten zijn voor de gelovigen. Die kant van Lodensteins intenties nu is onderbelicht in deze editie. Om een voorbeeld te geven: Lodenstein gebruikte voor zijn liederen niet alleen geestelijke, maar ook wereldlijke melodieën. Daarvoor verontschuldigt hij zich min of meer in het voorwoord van de *Uyt-spanningen*. Hij haalt daar een uitspraak van een andere gereformeerde lieddichter, Bernardus Busschoff, aan om met enig gezag te kunnen zeggen dat deze keuze in de ogen van God geen verkeerde was. Toch zag Lodenstein wel enige redenen voor voorzichtigheid. Hij schrijft dat hij sommige melodieën 'die soo wat de aanstotelijkste schenen' heeft laten vervangen door nieuwe wijsjes. Speciaal voor de *Uyt-spanningen* werd dus een aantal nieuwe melodieën geschreven. Dat was riskant, omdat zangers de muzieknotatie daarvan moesten kunnen lezen om die liederen te kunnen zingen. De populariteit van de bundel had eronder kunnen lijden. Na enig speurwerk in de Nederlandse liederenbank van Louis Grijp werd duidelijk dat Lodenstein melodieën heeft vervangen die dubieus van reputatie omdat er eerder vooral scabreuze, erotisch-getinte teksten op waren geschreven. De editeurs schrijven over deze gang van zaken in het nawoord: 'De melodieën van zijn liederen ontleende hij niet alleen aan populaire wijzen uit de 16^e en 17^e eeuw, maar ook aan onbekende eigentijdse composities'. Dat nu is niet onwaar, maar het verhult toch ook een kant van Lodensteins dichterschap die Strengholt niet onbelangrijk vond. Die stelde in zijn eerste publicaties over de relatie tussen de poëzie van de Nadere Reformatie en bestaande wereldlijke tradities dat Lodenstein zocht naar integratie. Lodenstein gebruikte melodieën die zijn collegapredikantdichters voor hun bundels schuwden, en imiteerde Huygens, Hoof en Vondel om er voor zijn eigen doel zijn eigen publiek mee te vermaken.

Het is jammer dat dit aspect van de *Uyt-spanningen* bijvoorbeeld in het nawoord niet wat aandacht heeft gekregen, maar onoverkomelijk is het niet. In de commentaren en annotaties bij

de afzonderlijke liederen en gedichten worden lezers met een brede interesse voldoende hints gegeven om het werk van Lodenstein in al zijn facetten te kunnen bestuderen en bewonderen. Neerlandici zijn een gedegen en goedgevulde editie rijker van een bundel die het waard is nog eens goed bekeken en vaak herlezen te worden.

Els Stronks

Om hart en vurigheid. Over schrijvers en kunstenaars van tijdschrift en uitgeverij De Gemeenschap 1925-1941 / Lex van de Haterd. Haarlem: In de Knipscheer, 2004. ISBN 90-6265-566-1 Prijs: € 29,50.

De auteur van *Om hart en vurigheid* valt in zijn voorwoord meteen met de deur in huis, en stelt de vraag wat een boek over *De Gemeenschap* nog aan de reeds bestaande studies over het tijdschrift en de uitgeverij kan toevoegen. Er bestaan tenslotte al twee studies: Harrie Kapteijns *Het maandblad De Gemeenschap, Intenties en aspecten* (een bloemlezing met een omvangrijk inleidend essay van 60 pagina's uit 1964) en een proefschrift uit 1978 van Harry Scholten met de bescheiden titel *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap*, maar toch 327 pagina's dik. En verder een schrijversprentenboek uit 1986 (als catalogus bij de tentoonstelling over het tijdschrift in het Letterkundig Museum), en nog een reeks kleinere uitgafjes en artikelen. Kortom, het heeft *De Gemeenschap* allerminst aan belangstelling ontbroken, en er kan dan ook beslist niet van een onderbelicht tijdschrift gesproken worden. Maar bij al die aandacht is het vormgevingsaspect waar *De Gemeenschap* zo in uitblonk (de typografie, de omslagontwerpen, de illustraties en de fotografie) zo goed als buiten beschouwing gebleven. Van de Haterd wil met zijn studie deze lacune opvullen. Het is een in vele opzichten uiterst interessant boek geworden. Het vormgevingsaspect krijgt inderdaad volop aandacht, maar toch is het veel meer geworden dan een supplement over alleen dit aspect van *De Gemeenschap*.

Het boek opent met een algemeen deel over de literatuur- en kunsthistorische context, waarin *De Gemeenschap* in de context van andere tijdschriften uit de periode wordt geplaatst. Van circa tien tijdschriften, van *Het Getij* tot *Roeping*, wordt een korte karakteristiek gegeven. Het tweede deel bestaat uit een portretgalerij van de belangrijkste 22 medewerkers aan *De Gemeenschap*, die elk in zo'n vijf tot tien pagina's